

Prvo priznanje hrvatske države i međunarodnopravni subjektivitet Svete Stolice

*Branimir Čečuk**

UDK 341.21 (456.31:497.5)
327.82(456.31:497.5)

Pregledni znanstveni rad (review scientific paper)

Primljeno 25. 2. 2007.

Prihvaćeno 28. 11. 2007.

Hrvatska je bila prvi put u svojoj povijesti priznata blagoslovom pape Ivana VIII., o čemu potvrdu nalazimo u njegovu prvome pismu od 7. lipnja 879., upućenom »dragome sinu«, hrvatskom knezu Branimiru.

Nadalje, kako je priznanje države jednostrani pravni posao, koji proizlazi iz djelatne (poslovne) sposobnosti određenog subjekta međunarodnog prava, u radu su se postavila i pitanja međunarodnopravnog subjektiviteta papa u ranom srednjem vijeku i danas, ali i ostalih tijela vezanih uz fenomen Crkve, tj. Svete Stolice, Države Vatikanskoga Grada i Katoličke crkve.

S time u vezi, autor je pokušao dokazati da su i Sveta Stolica i Država Vatikanskoga Grada subjekti međunarodnoga prava, a da Katolička crkva i papa (danas) to nisu.

Ključne riječi: hrvatska državnost, međunarodno priznanje države, Sveta Stolica, međunarodno pravo

*Mr. sc. Branimir Čečuk, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske (Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Croatia)

I. Uvod

Ured za tisak Svete Stolice 13. siječnja 1992. objavio je priopćenje o priznanju hrvatske i slovenske države.¹ Nadalje, u svojoj je diplomatskoj noti br. 225/92/RS od 13. siječnja 1992. Državno tajništvo navelo da ima čast priopćiti kako Sveta Stolica priznaje suverenost i neovisnost Republike Hrvatske (*»la Secrétairerie d'Etat a l'honneur de communiquer que le Saint-Siège reconnaît la souveraineté et l'indépendance de la République de Croatie«*).²

To priznanje hrvatske države od Svete Stolice, ali i općenito, od niza drugih zemalja, mnogima je u to doba dalo povoda konstatirati da je Hrvatska u svojoj povijesti već bila jedanput priznata, i to blagoslovom pape Ivana VIII., o čemu potvrdu nalazimo u prvome od njegovih pisama upućenih u Hrvatsku *»temporibus domno Branimiro«*.³

Čini nam se, međutim, da su takve teze izricane dosta olako, bez spoznaja o međunarodnom pravu i bez stvarnog uvida u konkretna pisma. Osim toga, napomenimo i da se nijedan ključni termin, pa tako ni naslov ovoga rada, ne smije ostaviti nedefiniranim. Razlozi su za to dvojaki. S jedne strane na taj se način mogu spriječiti eventualni nesporazumi, a s druge strane, može se kontrolirati je li autor baš uvijek bio jednoznačan i dosljedan u uporabi odabranih termina.

Stoga ćemo se u ovome radu, bez pretenzija na sveobuhvatnost, pokušati pozabaviti međunarodnopravnim subjektivitetom papa, danas i u ranom srednjem vijeku,⁴ a usput i međunarodnopravnim subjektivitetom ostalih tijela vezanih uz fenomen Crkve, tj. Državom Vatikanskoga Grada, Svetom Stolicom i Katoličkom crkvom, no u njihovu suvremenom značenju, kao i formalno-stilskim i sadržajnim karakteristikama papinih pisama upućenih knezu Branimiru. Sve to s posebnim osvrtom na papino prvo pismo upućeno *dilecto filio Branimiro*, u kojemu se i spominje njegov čin blagoslova.

¹ Za tekst vidjeti: T. Mrkonjić, U slobodnoj i nezavisnoj Hrvatskoj (1991.), u: Hrvatska/Sveta Stolica, Stoljetne veze, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 1999., str. 174.

² Prema Mrkonjiću, o. c., str. 177.

³ Npr. I. Mlivočič, Slobodna Dalmacija, 10. veljače 1992., str. 13.

⁴ O tome zašto se to zbivalo baš u ranom srednjem vijeku vidjeti i J. Andrassy, B. Bakotić, B. Vukas: Međunarodno pravo 1, Školska knjiga, Zagreb, 1995.: »Ali ako se poviješću međunarodnog prava misli prikazati samo onaj razvoj koji je doveo do današnjega međunarodnog prava, onda će izlaganje te povijesti početi tek s ranim srednjim vijekom« (str. 37). Naime, *»u srednjem vijeku umjesto univerzalne države Rimskog Carstva stvara se veći broj međusobno nezavisnih političkih jedinica – država«* (str. 39).

A blagoslov kao priznanje? Za sada spomenimo samo da je priznanje jedne države, prema V. Ibleru, »jednostrani akt jedne države ili više njih u vrijeme porasta organiziranosti međunarodne zajednice ... kojim ti subjekti međunarodnoga prava izričito izjavljuju ili konkludentnim činom dopuštaju da će određenu političku tvorevinu smatrati državom«. ⁵ Dakle, riječ je o jednostranom pravnom poslu, koji proizlazi iz djelatne (poslovne) sposobnosti određenog subjekta međunarodnoga prava. Zato ćemo naše izlaganje započeti upravo s pitanjem subjektiviteta u međunarodnom pravu.

II. Subjektivitet u međunarodnom pravu

Definirati međunarodnopravni subjektivitet pokušali su mnogi međunarodnopravni pisci. Neki su od njih dali potpune definicije. Oni, *mutatis mutandis*, pod subjektom međunarodnog prava smatraju svakog onog tko u međunarodnom pravnom poretku ima pravnu i djelatnu (poslovnu) sposobnost. Dakle, svako tijelo koje može biti nositelj prava i dužnosti po međunarodnom pravu te koje može svojim djelovanjem izazvati učinak u tome pravu. ⁶ Neki od pisaca međunarodnog prava nisu pak dali potpune definicije jer im nedostaje element djelatne (poslovne) sposobnosti: oni spominju samo pravnu sposobnost! ⁷

⁵ V. Ibler, Rječnik međunarodnog javnog prava, Informator, Zagreb, 1987., str. 256.

⁶ U tu skupinu možemo ubrojiti i J. Andrassyja, B. Bakotića i B. Vukasa, koji navode da je subjekt međunarodnog prava ili međunarodna osoba »svatko tko je po odredbama međunarodnoga prava nositelj prava i dužnosti, djeluje izravno po pravilima toga prava i izravno je podvrgnut međunarodnom pravnom poretku« (Andrassy, Bakotić, Vukas, o. c., str. 53). Isto tako i V. Đ. Degan navodi da je »subjekt međunarodnog prava svatko tko u međunarodnopravnom poretku ima pravnu i djelatnu sposobnost« (V. Đ. Degan, Međunarodno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2000., str. 219). Toj skupini pripada i R. M. M. Wallace, koja navodi kako subjekt međunarodnog prava »posjeduje odgovornosti prema međunarodnoj zajednici i uživa prava kojih se blagodati mogu zahtijevati, i koja, ako uskraćena, mogu biti osnažena do mjere koju predviđa međunarodni pravni sustav, putem pravnih procedura« (R. M. M. Wallace, International Law, Sweet & Maxwell, London, 1986., str. 52). Za definiciju pravne i djelatne sposobnosti vidjeti V. Ibler, o. c., str. 62 i str. 239.

⁷ Navedimo, primjera radi, nekolicinu autora (i njihovih definicija) koji pripadaju ovoj skupini. M. R. Saulle, *Lezioni di diritto internazionale*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napulj, 1998., str. 105, navodi kako se subjekt međunarodnog prava definira kao »tijelo shvaćeno u širem smislu, koje bi bilo adresat najmanje jedne norme međunarodnog poretka«. B. Conforti, *Diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napulj, 1997., str. 12, govori o državama i »drugim tijelima« (»altri enti«) kojima se međunarodno pravo »formalno obraća«. F. Capotorti, *Corso di diritto internazionale*, Giuffrè Editore, Milano, 1995., str. 17, navodi da su subjekti međunarodnog prava tijela »kojima takav poredak upućuje svoje ocje-

Za potrebe ovog rada, i to radi dokazivanja (ne)postojanja međunarodno-pravnog subjektiviteta pape i ostalih subjekata u »konkurenciji« (Države Vatikanskoga Grada, Svete Stolice, Katoličke crkve), pod subjektom međunarodnog prava smatrat ćemo ono tijelo koje u međunarodnom pravnom poretku ima pravnu i djelatnu (poslovnu) sposobnost.

Postoji i sudska praksa u pogledu međunarodnopravnog subjektiviteta općenito, interna i međunarodna. U pogledu interne prakse, spomenimo da i nju držimo relevantnom, jer i presude unutarnjih sudova država (u našem slučaju talijanskih) mogu poslužiti kao pomoćno sredstvo za utvrđivanje pravnih pravila.

Prema talijanskoj sudskoj praksi, »međunarodnopravna sposobnost (...) implicira da je međunarodnopravno tijelo priznato od drugih država kao jednako i neovisno te da je nositelj vlasti u odnosu na svoje konstitutivne elemente, kao i da može, u okružju međunarodnih odnosa, uspostaviti obvezne odnose takve da daju mjesto subjektivnim aktivnim i pasivnim situacijama, s odgovarajućim mogućnostima, unutar samoga tijela, da se vezuje – ono samo i njegovi sastojci – s navedenim situacijama, i to aktima koji imaju obvezatnu snagu«.⁸

U pogledu međunarodne sudske prakse, spomenimo da je Međunarodni sud, u povodu zahtjeva Ujedinjenih naroda za naknadom štete za svoje stradale djelatnike, izrekao da je međunarodni subjekt tijelo koje je »sposobno posjedovati međunarodna prava i obveze, koja, ako uskraćena, mogu biti osnažena do mjere koju predviđa međunarodni pravni sustav, putem pravnih procedura«.⁹

I u jednom i u drugom judikatu, primjećujemo, vodi se računa i o pravnoj i o djelatnoj sposobnosti subjekata međunarodnog prava.

Valja nam, međutim, povesti računa i o tome kako se subjekt međunarodnog prava očituje prema van, tj. uzeti u obzir elemente manifestacije nje-

ne«. G. Morelli, *Nozioni di diritto internazionale*, CEDAM Padova, 1967., str. 107, govori također o tijelima (»enti«) koja su »subjekti ili adresati kakve međunarodnopravne norme«. M. Giuliano, T. Scovazzi i T. Treves, *Diritto internazionale, Parte generale*, Giuffrè Editore, Milano, 1991., str. 79, navode kako se »pod tim izrazom namjeravaju odrediti tijela na koja se odnose prava i obveze koja proizlaze iz pravila međunarodnog poretka«.

⁸ Presuda Cass. pen. II. od 16. srpnja 1980., prema: P. Picone, B. Conforti, *La giurisprudenza Italiana di diritto internazionale pubblico*, Edizione Jovene, Napulj, 1988., str. 901.

⁹ Presuda u predmetu *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*. ICJ Rep. 1949., str. 174. Radi izbjegavanja mogućnosti nesporazuma, navedimo tekst i na engleskom jeziku: »an entity capable of possessing international rights and duties and having the capacity to maintain its rights by bringing international claims«.

gove međunarodnopravne osobnosti, koji se *explicite* ne navode ni u spomenutoj doktrini, ni u sudskoj praksi.

Prema našem mišljenju, kao elementi manifestacije međunarodnopravne osobnosti došli bi u obzir npr. sposobnost sklapanja međunarodnih ugovora, sposobnost aktivnog i pasivnog prava poslanstva te svojstvo biti članom ili promatračem u međunarodnim organizacijama. Dakako, ti elementi variraju od jednog tipa međunarodnog subjekta do drugoga: kod jednih su međunarodnih subjekata nazočni svi elementi, kod drugih, pak, samo neki! No, međunarodno pravo, kako nam se čini, nigdje izrijeком ne propisuje kumuliranje svih mogućih tipova manifestiranja međunarodnog subjektiviteta, tj. vanjskog očitovanja međunarodnog subjekta.

Sada, dakle, kad imamo sve potrebne elemente za procjenu, ostaje nam odgovoriti na pitanje: Tko je sve subjekt međunarodnog prava?

Odgovor na to pitanje još je početkom prošloga stoljeća bio vrlo jednostavan.¹⁰ Bile su to samo države, kao jedini međunarodnopravni subjekti. Danas, međutim, one to više nisu: uz njih postoje i drugi subjekti koji udovoljavaju uvjetima otprije postavljene definicije. Tako misli i većina suvremenih međunarodnopravnih pisaca.¹¹ Države, dakle, i dalje ostaju primarni subjekti međunarodnog prava, ali u tome gube ekskluzivitet, jer je lista tih subjekata ipak nešto dulja.

Moramo napomenuti da među međunarodnopravnim piscima ipak ne postoji konsenzus o tome koga bi sve trebalo uključiti. Stanovito je pret hodno pitanje upravo problem definicije subjekta međunarodnog prava o kojem smo prije govorili, koja ima ili nema sve potrebne elemente (ili pak odražava različito shvaćanje) u pogledu različitih elemenata subjektiviteta u međunarodnom pravu (pravne i djelatne, tj. poslovne sposobnosti). Zbog toga je i nemoguće u međunarodnom pravu sastaviti fiksnu listu subjekata: tu su uvijek nazočna raznovrsna gledišta!

Najmanje je, pri tome, razmimoilaženja o međunarodnim (vladinim) organizacijama. Odgovori su tu relativno jednostavni: često je dosta pogledati u njihove osnivačke akte te vidjeti jesu li ih (i u kojoj mjeri) države-osnivači obdarile pravima i obvezama (što je, dakako, samo jedan od elemenata za procjenu). Nešto je više nesuglasica o statusu neovisnih područja, još

¹⁰ Usp. npr. L. Oppenheim, *International Law*, prema: Wallace, *o. c.*, str. 52.

¹¹ Tako i V. Đ. Degan navodi da su »krug i vrste subjekata međunarodnog prava podložni promjenama u vremenu« te »da danas prevladava gledište po kojemu je krug subjekata međunarodnog prava širi od države«, Degan, *o. c.*, str. 219–220. Usp. i Wallace, *o. c.*, str. 68, koja također navodi da »države više nisu ekskluzivni subjekti međunarodnog prava«. Slično i Capotorti, *o. c.*, str. 17, te Conforti, *o. c.*, str. 12.

više o statusu pojedinaca, naroda i manjina, a najviše, čini nam se, upravo o papi (te ostalim tijelima koja su predmet ovoga rada).

No, bez obzira na sporove u vezi s tim složenim pitanjem (i ne samo) međunarodnog prava, na listu subjekata međunarodnog prava – ponovo to navodimo – uključit ćemo i Državu Vatikanskoga Grada i Svetu Stolicu (ali ne Katoličku crkvu i, danas, papu).

Kako bi, dakle, izgledala ta lista? Prema našem mišljenju (dakako uzevši u obzir stajališta suvremenog međunarodnog prava), na njoj se nalaze i države, zatim vazaliteti, protektorati, mandati, starateljstva, područja s posebnim položajem, međunarodne (vladine) organizacije, ustanici (priznati kao zaraćena stranka) te određeni entiteti *sui generis*. Na posebnoj listi, pak, nalaze se čovjek – pojedinac¹² i međunarodne nevladine organizacije. Vratimo se, međutim, na izlaganje o papi.

III. O međunarodnopravnom subjektivitetu papâ danas

A) Papa i njegove funkcije

Prije davanja odgovora na pitanje je li papa subjekt međunarodnog prava, postavlja se pitanje tko je papa i koje funkcije obnaša.¹³ *Sedes materiae* za te odgovore jest Kodeks kanonskog prava iz godine 1983., i to kanoni 330., 331., 332., 333., 334., 335., 749., 1417., 1255. i 1273.¹⁴

¹² Kako se nalaze izvan tih lista, namjerno ćemo preskočiti izlaganja o manjinama i narodima. Kako nas to izvješćuje Capotorti (o. c., str. 22), »mnoge su ugovorne norme koje štite etničke manjine, što ne treba dovesti do zaključka da su manjine subjekti međunarodnog prava«. U pogledu naroda, isti autor zaključuje da »načelo samoodređenja posjeduje ograničeno polje primjene«. Za ta pitanja vidjeti i B. Vukas, *States, Peoples and Minorities*, offprint from the *Recueil des Cours*, Vol. 231, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999. O svemu tome više: B. Čečuk, *O međunarodnopravnom subjektivitetu Svete Stolice i Države Vatikanskoga Grada*, magistarski rad, Zagreb, 2001.

¹³ Naziv papa potječe od grč. *πάππας*, otac. Evo njegova naziva na različitim jezicima: Papa, Pope, Papst, Sveti Otac, Santo Padre, Holy Father, Saint-Pere, Heiliger Vater, Vrhovni svećenik, *Pontifex maximus*, Sommo Pontefice, Rimski svećenik, Romano Pontefice.

¹⁴ Papa ima sljedeće titule (usp. *Manuale di Diritto Canonico*, str. 21):

- rimski biskup (»vescovo di Roma«);
- namjesnik Isusa Krista (»vicario di Gesù Cristo«);
- nasljednik apostolskog prvaka (»successore del principe degli apostoli«);
- vrhovni svećenik univerzalne Crkve (»Sommo pontefice della Chiesa Universale«);

U papinim se titulama, koje je stekao tijekom povijesti, »izražava dualizam njegove svjetovne i duhovne vlasti«, a sve one »izražavaju povijesne evolucije papinstva«. ¹⁵ No, usudili bismo se dodati da one ne izražavaju sve papine svjetovne poslove, a pogotovo ne ulogu u suvremenom svijetu. Valja s time u vezi nadodati i da Kanonski zakonik iz godine 1983., norme kojeg smo citirali, nije mogao kazuistički regulirati takve poslove (i ulogu). Na koje se to poslove (i ulogu) misli?

U pogledu svjetovnih poslova (»secular affairs«) I. Cardinale navodi da se papa služi pastoralnim i političkim sredstvima (»pastoral and political means«). ¹⁶ U pastoralna sredstva isti autor ubraja izvršavanje supremacije, izdavanje enciklika, djelatnost klera te djelatnost laika. U politička sredstva ubraja diplomaciju, izvršavanje arbitraže, sklapanje konkordata te sudjelovanje u radu međunarodnih organizacija. ¹⁷

U pogledu pak papine uloge u suvremenom svijetu i današnjoj međunarodnoj zajednici, ¹⁸ A. Riccardi navodi kako se »posebice nakon II. svjetskog rata, a također i izvan granica katoličanstva, potvrđuje moralni i karizmatički autoritet pape, i to posebice onaj pape Ivana XXIII. i Ivana Pavla II. Papa, iako je prvi odgovorni za vatikansku politiku, ima utjecaj i izvan diplomatskih krugova. S izrazitim rastom, posebice nakon godina Pija XII., pojava i riječ pape uporišna su točka u vatikanskoj diplomacijskoj akciji. Katolici gledaju religiozno, moralno i socijalno učenje pape. Biskupi se stalno na njega pozivaju u svojoj službi. Tu nije riječ samo o orijentativnim načelima, nego i o modelima i prijedlozima: povrh svega on znači moralno vodstvo«. ¹⁹

– patrijarh Zapada (»patriarca dell'Occidente«);

– primas Italije (»primate d'Italia«);

– nadbiskup – metropolit rimske crkvene pokrajine (»arcivescovo e metropolita della provincia romana«);

– suveren Države Vatikanskoga Grada (»sovrano dello Stato della Città del Vaticano«).

¹⁵ Cvrle, *Vatikanska diplomacija*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 5.

¹⁶ I. Cardinale, *The Holy See and the International Legal Order*, Gerrards Cross, Toronto, 1976., str. 20.

¹⁷ Cardinale je pojam »papa« očito upotrijebio kao sinonim za Svetu Stolicu.

¹⁸ Upotrijebili smo ovaj termin, bez obzira na opravdane kritike koje se mogu uputiti njegovoj primjeni. O tome usp. Ibler, *o. c.*, str. 155, kao i Ferrari Bravo, *Lezioni di Diritto Internazionale*, Editoriale Scientifica, Napulj, 1998., str. 17.

¹⁹ Smatramo da bi prelazilo okvire ovoga rada govoriti o moralnim padovima papinstva i gubitku autoriteta papa u svjetovnim stvarima (npr. za razdoblja avinjonskog zatočeništva ili u doba prosvjetiteljstva).

G. Zizola još konkretnije govori o vanjskoj politici pape Wojtyle: »Ivan Pavao II. promijenio je papinsku figuru u onu univerzalnog javnog čovjeka, i to ne samo šefa jedne Crkve«. ²⁰

Papa, dakle, uz one funkcije koje mu tradicionalno pripadaju i koje su dobrim dijelom regulirane kanonskim pravom, u suvremenoj međunarodnoj zajednici obavlja i niz novih. Prema riječima V. Cvrlje, nakon II. vatikanskog koncila, »papinstvo nužno prelazi iz epohe sakralnog kraljevstva u epohu 'osuvremenjivanja'«. ²¹ Opisati pak aktivnosti svih postkoncilskih papa, smatramo, prelazi okvire ovoga rada. ²² Nadalje, citirana svojstva modernih papa kao »moralnog autoriteta« i »moralnog vodstva« (i ne samo među vjernicima – katolicima!) držimo da u svakom slučaju stoje. No, te sintagme ipak su primjerenije medijima. Za potrebe međunarodnog prava nisu dovoljno jasne i razgovjetne te izmiču međunarodnopravnom definiranju. Zato ćemo se, u redcima koji slijede, vratiti na uvodno postavljeno pitanje: nastojat ćemo razriješiti je li papa subjekt međunarodnog prava ili nije.

B) Različita mišljenja o papinom međunarodnopravnom subjektivitetu

Što o tome kažu stariji pisci međunarodnog prava, što suvremeno međunarodno pravo, a što pisci crkvenog i kanonskog prava?

Neki, među piscima međunarodnog prava, koji pripadaju starijoj generaciji (objavljivali su 1920-ih i 1930-ih) drže da je papa subjekt međunarodnog prava. Tako primjerice Knubben, čija je pozicija, prema Ruffinijevim riječima, »tamna«. On, naime, uvrštava papu među moguće subjekte međunarodnog prava kao što su pojedinci ili nacionalne manjine ili pak narodi pod mandatom. ²³ Tako i Romano navodi da je papa »subjekt *sui generis* međunarodnog prava«. ²⁴ Držimo da ti pisci nisu u pravu, jer su pojam »pape« upotrijebili kao sinonim za »Svetu Stolicu«.

²⁰ G. Zizola, La politica estera di papa Wojtyła, Views, 3–4, 1992., str. 21. Za geopolitiku pape Wojtyle usp.: Giovanni Paolo II, mistico e geopolitico, Editoriale, Limes 1, 2000., str. 7.

²¹ Cvrlje, o. c., str. 93.

²² O tome postoji opsežna literatura, primjerice Cvrlje, o. c.; M. F. Feldkamp, La diplomazia pontificia, Jaca Book, Milano, 1998.

²³ Prema Ruffiniju, La personalità giuridica internazionale della Chiesa, Isola dei Liri, 1936., str. 48.

²⁴ Također prema Ruffiniju, o. c., str. 43.

No, kako se prema tom problemu odnosi suvremeno međunarodno javno pravo? Ono o njemu vrlo malo govori i čini nam se da ima negativno stajalište. Naime, talijanski međunarodnopravni pisci ne spominju papu kao subjekt međunarodnog prava. Isto tako i anglosaksonski međunarodnopravni pisci, kao i pisci ostalih nacionalnosti.

Talijanski pisci koji se bave kanonskim i crkvenim pravom o tome nešto više govore, no pritom nisu baš sasvim jasni. Tako D'Avack navodi da »u biti, toliko da se razumijemo, famozni aforizam o apsolutnom suverenu – država, to sam ja – nije različit što se tiče ovoga aspekta od dogmatskog kanonskog načela – gdje je Petar, tu je Crkva«. ²⁵ Analogija je, držimo, nategnuta: niti su sv. Petar i njegovi susljednici apsolutni suvereni, niti je Crkva država.

E. Ruffini pak upozorava da je »Lateranski ugovor bio sklopljen od Italije s osobom Svećenika u njegovu svojstvu vrhovnog šefa Katoličke crkve«. ²⁶ Isti autor, komentirajući odredbe navedenog ugovora koje spominju papu, zaključuje da je papa »subjekt pravne osobnosti Države Vatikanskoga Grada«. Sintagma koju je upotrijebio Ruffini nije baš sasvim jasna. Pogledajmo zato što stvarno o papi govori Lateranski ugovor. ²⁷

U uvodnoj odredbi, Lateranski ugovor navodi da su »Njegova svetost Vrhovni svećenik Pio XI. i Njegovo veličanstvo Viktor Emanuel III., kralj Italije, odlučili sklopiti ugovor, određujući u tu svrhu dvojicu opunomoćenika, tj. za Njegovu svetost Njegovu prečasnú uzoritost gospodina kardinala Pietra Gasparrija, njegova državnog tajnika, za Njegovo veličanstvo Njegovu ekscelenciju gospodina viteza Benita Mussolinija, prvog ministra i šefa vlade, koji su se, nakon što su razmijenili svoje punomoći i našavši ih u dobrom i traženom obliku, složili oko sljedećih članaka«. Nadalje, Lateranski ugovor, u čl. 8., navodi da Italija »smatrajući svetom i nepovredivom osobu Vrhovnog svećenika, proglašava kažnjivim atentat protiv njega i pokušaj da se on izvede, s istim kaznama koje su određene za atentat i pokušaj atentata na osobu kralja«. »Uvrede i javne pogrde počinjene na talijanskom teritoriju protiv osobe Vrhovnog svećenika, govorima, činima i pismenima, kažnjive su kao i uvrede i pogrde protiv osobe kralja«. Isti

²⁵ D'Avack, *La Chiesa cattolica nell' diritto canonico, ecclesiastico e internazionale*, Giuffrè Editore, Milano, 1960., str. 46.

²⁶ Ruffini, o. c., str. 60–61.

²⁷ Ovdje se misli na politički Lateranski ugovor od 11. veljače 1929. Istoga dana su, uz spomenuti politički ugovor koji je dao život Državi Vatikanskoga Grada, sklopljena još dva međunarodna sporazuma, i to Konkordat, koji regulira odnose između Crkve i države u Italiji, te Financijska konvencija, koja regulira naknadu štete koju država daje Crkvi.

ugovor, u čl. 26., navodi da »Italija priznaje Državu Vatikanskoga Grada pod suverenitetom Vrhovnog svećenika«.

Lateranski ugovor, mislimo, spominje papu samo kao državnog poglavara! S time u vezi, napominjemo da Italija nije sklopila Lateranski ugovor s osobom Svećenika, kako to navodi Ruffini, nego sa Svetom Stolicom. Tako navode i suvremeni pisci. J. Andrassy, B. Bakotić i B. Vukas kažu da »valja razlikovati položaj pape od položaja Države Vatikanskoga Grada, čiji je papa državni glavar«.²⁸ I R. G. Feltham navodi da je »papa poglavar nezavisne države Vatikanski Grad«.²⁹ Prema V. Ibleru, »to je naziv za najvišeg poglavara Rimokatoličke crkve«. Isti autor dodaje da je »papa od godine 1929. opet i svjetovni poglavar Države Vatikanskoga Grada«, a u pogledu međunarodnog subjektiviteta »papa to, kao ni ostali državni poglavari, nije«.³⁰

C) Zaključak

Neki stariji pisci međunarodnog prava uvrštavaju papu u popis subjekata međunarodnog prava. Držimo da pritom griješe, jer upotrebljavaju pojam »papa« kao sinonim za »Svetu Stolicu«. Isto tako griješe i pisci kanonskog i crkvenog prava koji govore o papi u kontekstu međunarodnog prava, ali očito ne razumijevajući značenje pojma »subjekt međunarodnog prava«. Zato napominjemo da je papa nesumnjivo svjetovni suveren: on je poglavar Države Vatikanskoga Grada!

Papa isto tako obnaša i niz ostalih funkcija i igra važnu ulogu u okviru Crkve i u okviru suvremene međunarodne zajednice. Između ostaloga, on je biskup grada Rima, Kristov namjesnik na zemlji, te je nesumnjiv autoritet u međunarodnim odnosima.

Međutim, kao državni poglavar, on nije subjekt međunarodnog prava. To papa nije ni kao obnašatelj ostalih funkcija i uloga, od kojih su neke relevantne za kanonsko i crkveno pravo, neke od njih i za međunarodne odnose, ali ne i za međunarodno javno pravo. To je i stajalište suvremenog međunarodnog prava.

A kako stoje stvari u vezi s papinim međunarodnopravnim subjektivitetom u ranom srednjem vijeku? Tu bismo odgovor mogli pronaći i na kon-

²⁸ Andrassy, Bakotić, Vukas, o. c., str. 146.

²⁹ R. G. Feltham, *Diplomatski priručnik*, Naklada Zadro, Zagreb, 1996., str. 179.

³⁰ Ibler, o. c., str. 220.

kretnom primjeru prvog priznanja hrvatske države u povijesti do kojega je došlo u prvom pismu pape Ivana VIII. upućenog hrvatskom knezu Branimiru. O tome nešto više u sljedećem poglavlju.

IV. O blagoslovu pape Ivana VIII. i prvom priznanju hrvatske države te o međunarodnopravnom subjektivitetu papa u ranom srednjem vijeku

A) O papinim pismima općenito

Papa Ivan VIII. uputio je u Hrvatsku *temporibus domno Branimiro*, dakle za vrijeme vladanja kneza Branimira (od 879. do, približno, 892.), ukupno pet pisama, i to različitim adresatima.³¹ Sva ta pisma sačuvana su u prijepisu nastalom u pisarnici benediktinske opatije Monte Cassino, tijekom 11. stoljeća.³² Pisana su beneventanom montekasinskog tipa, a čuvaju se u posebnom registru u Vatikanskom tajnom arhivu.³³ Valja napomenuti da, prema mišljenju stručnjaka,³⁴ nema sumnje u njihovu autentičnost.

³¹ Tako je pismo prvo od 7. lipnja 879. upućeno »dragome sinu Branimiru«. Pismo drugo poslano je »Teodoziju, časnom dakonu i izabranom biskupu svete Ninske crkve«, istoga dana kada i prvo pismo. Odgovor je to na pismo koje je svećenik Ivan donio od samog Teodozija (*dilectionis tue litteris deceptis*). U njemu papa hvali vjernost dakona Teodozija i poziva ga da samo od njega primi biskupsko posvećenje. Trećim pismom, također od 7. lipnja 879., papa se obraća »*svim časnim svećenicima i svemu narodu*«. U tom ih pismu papa poziva da ustraju u vjernosti Rimskoj crkvi nakon povratka u njezino krilo. 10. lipnja 879., tj. tri dana poslije, papa se obraća i »*prepoštovanim dalmatinskim biskupima Vitalu zadarskom, Dominiku osorskom i ostalim dalmatinskim biskupima, kao i Ivanu nadpopu svete salonitanske stolice, svim svećenicima i starješinama naroda, stanovnicima Splita i Zadra i ostalih gradova*«. U tom ih pismu poziva da se vrate Rimskoj crkvi. Osim toga, upozorava ih da nadbiskupa kojega oni izaberu može samo on, tj. papa posvetiti. Petim pismom, koje nije pobliže datirano, papa se ponovo obraća »*odličnom mužu Branimiru ... i svim pobožnim svećenicima i časnim sucima i svemu narodu*«, izvještavajući ih da je sa zadovoljstvom čuo o njihovoj vjernosti te ih moli da mu pošalju »*pouzdana poslanike koji će u ime naroda obećati vjernost Crkvi*«.

³² O tome vidjeti: J. Stipišić, Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Školska knjiga, Zagreb, 1972., str. 65 i 67.

³³ Pismo prvo nalazi se u registru na fol. 73 v, ep. 191; pismo drugo nalazi se u registru na fol. 74, ep. 192; pismo treće nalazi se u registru na fol. 80.80 v, ep. 207; pismo četvrto nalazi se u registru na fol. 75 v–76 v, ep. 197; pismo peto nalazi se u registru na fol. 116–116 v, ep. 297. U tome registru nalazi se, usput rečeno, čak 314 pisama papa upućenih raznim europskim vladarima i crkvenim dostojanstvenicima.

³⁴ Tako npr. J. Stipišić, o. c.

Svako slovo odgovara diplomatskim uzusima i ne postoji mogućnost da je ijedno od tih pisama pisano rukom krivotvoritelja.³⁵ Odatle im moramo pokloniti potpunu vjeru.

B) Posebice o prvome pismu

Prvo pismo upućeno je »*dragomu sinu Branimiru*«, »*data VII die mensis Iunii indictione XII*«, tj. 7. lipnja 879.³⁶ To pismo, prema riječima E. Peričića, »odiše toplinom, priznanjem i povjerenjem«. ³⁷ Ono je odgovor pape Ivana VIII. na ranije pismo kneza Branimira poslano papi po svećeniku Ivanu. Papa se, naime, poziva na njega riječima »*relegentes nobilitatis tue litteras, quas per Iohannem venerabilem presbiterum communem fidelem nobis mandasti ...*«. ³⁸

U nama najzanimljivijem dijelu pisma papa Ivan VIII. priopćuje knezu Branimiru: »*Kad smo na dan Uzašašća Gospodinova slavili misnu žrtvu na svetome oltaru blaženoga Petra apostola, s uzdignutim rukama, blagoslovili smo tebe i sav tvoj narod kao i cijelu tvoju zemlju, da ovdje i u vječnosti možeš tijelom zdrav sretno i sigurno vladati zemljom koju imaš i da bi se poslije smrti na nebesima sretno s Bogom veselio i vječno upravljao*«. ³⁹

³⁵ Npr. postojanje ligatura »fi«, »et«, »ec« ili pak za beneventanu tipična kratica »*eius*«.

³⁶ Za postupak preračunavanja usp. Stipišić, o. c., str. 182.

³⁷ E. Peričić, Pape i Hrvati do 12. stoljeća, u: Hrvatska/Sveta Stolica, Stoljetne veze, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 1999., str. 25.

³⁸ Iz pisma se vidi, također, da je za Hrvatsku u potpunosti započeo novi život: *incept vita nova!* Vidi se i da knez Branimir izražava papi svoju vjernost kao i povratak pod okrilje Rimske crkve. Jasno je da su Hrvati, vjerojatno pod Zdeslavom, bili pod vlašću Bizanta. No, Zdeslavovom smrću nisu nestali i svi njegovi pristaše i papa se nada da će ih Branimir s uspjehom svladati. Papa Ivan VIII. svoje prvo pismo započinje riječima: »*Čitajući pismo tvoje plemenitosti koje si nam poslao po Ivanu, časnom svećeniku, našem zajedničkom uzdaniku, razabrali smo jasno od svjetla koliko vjeru i iskreno poštovanje gajiš prema crkvi svetih apostola Petra i Pavla i prema nama*«. I nadalje, kako je Branimir »*kao dragi sin*« izrazio svoju vjernost i poslušnost svetom Petru i papi koji je »*umjesto njega po milosti Božjoj*« papa Ivan VIII. Također zahvaljuje Branimirovoj plemenitosti »*ovim pismom apostolstva*« i sa »*očinskom ljubavlju*« prima Branimira kao »*predragog sina*« koji se vraća »*u krilo svete Apostolske Stolice*«. U nastavku, papa Ivan VIII. podsjeća kneza Branimira da je od »*naše vrbome vlasti*« preko svećenika Ivana zatražio blagoslov »*apostolskom riječju*«, za »*veći spas*«, što je on (papa) »*rado učinio*«.

³⁹ Na dan Uzašašća, tj. 21. svibnja 879.

C) Papin blagoslov i priznanje

Krucijalno pitanje, koje bismo mogli postaviti na ovome mjestu, glasi: je li papin čin blagoslova značio istodobno i priznanje hrvatske države?

Odgovor na nj, do sada, koliko mi se čini, nije dao nitko od (međunarodnih) pravnika, a pokušali su ga dati ponajprije povjesničari kojima pravo ima značaj tek, uvjetno govoreći, »pomoćne povijesne znanosti«. Tako npr. M. Zekan, u predgovoru knjige *Branimirova Hrvatska*, navodi da je »taj papin čin značio ... priznanje Hrvatske nezavisnom državom«. ⁴⁰ Ponešto drukčije misli J. Horvat, koji u svojoj knjizi *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* navodi da Hrvatska postaje »pravno nezavisna država« tek kada Bizant počinje plaćati hrvatskim vladarima »*tributum pacis*«. ⁴¹ Za razliku od njih, V. Klaić, u svojoj *Povijesti Hrvata*, prvo je papino pismo samo smjestio u povijesni kontekst, ne osvrćući se uopće na međunarodnopravne konzekvencije papina blagoslova. ⁴² Tako on, danas arhaičnim jezikom, navodi da se »iz tog pisma jasno razabire da je Hrvatska prije Branimira bila Rimu otuđena kao i da ... nema sumnje da je bizantski car prijekim okom gledao što se zbiva u Hrvatskoj i nastojao da navrati prilike u toj zemlji na svoju stranu«. ⁴³ No, kao što se vidi, ništa o priznanju.

Odgovor na uvodno postavljeno pitanje, također, nije jednostavan i nikako nije tek puke retoričke naravi. Naime, ako blagoslov shvatimo u izrazito duhovnom smislu, kao »čin zazivanja Božje moći i obilja njegove milosti nad nekim«, ⁴⁴ onda tu ni u kojem slučaju nije riječ o priznanju. Da se, pri tome, i ne govori da o shvaćanju blagoslova kao priznanja nema traga ni u Starom ni u Novom zavjetu. ⁴⁵ Npr. u Novom zavjetu Isus blagoslivlje svoje učenike (Lk 24,50), djecu, kruh. O državi pak ni spomena. O blagoslovu kao priznanju također nema govora ako pojam »priznanje« shvatimo u njegovu suvremenom značenju i pitanje priznanja Branimirove Hrvatske promatramo kriterijima npr. Instituta za međunarodno pravo i njegove rezolucije iz 1936. ⁴⁶ Priznanje, kao pravni institut, ima nesumnjivo svoju evoluciju i bilo bi ga iluzorno promatrati današnjim »očima«. Naime, priz-

⁴⁰ Zekan, *Branimirova Hrvatska*, Književni krug, Split, 1990., str. 12.

⁴¹ J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Globus, Zagreb, 1990., str. 89.

⁴² V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga prva, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1982., str. 88.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnoga kršćanstva, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 160.

⁴⁵ Biblijski leksikon, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 50.

⁴⁶ Taj je institut donio 1936. rezoluciju »koja u uvodu ističe dva temeljna načela kao pretpostavke za uređenje toga pitanja: a) Nezavisnost i jednakost država zahtijevaju da se poštuje pravo svake nacije da slobodno stvori ili mijenja svoje institucije; b) Treba osigurati

nanje jedne države, kao što smo to već bili naveli,⁴⁷ jest «jednostrani akt jedne države ili više njih u vrijeme porasta organiziranosti međunarodne zajednice ... kojim ti subjekti međunarodnog prava izričito izjavljuju ili konkludentnim činom dopuštaju da će određenu političku tvorevinu smatrati državom». Međutim, notorno je da organizirana međunarodna zajednica, koja bi obuhvaćala »uz države i ostale subjekte međunarodnog života«,⁴⁸ u vrijeme pape Ivana VIII. i hrvatskog kneza Branimira nije postojala.

No, ako blagoslov shvatimo u ponešto širem smislu, kao slobodan čin (akt) kojim se, između ostaloga, može konstatirati i postojanje države, izražavajući volju da ona postane članom međunarodne zajednice (u nastajanju), a njezin vladar da slobodno vlada, onda odgovor na uvodno postavljeno pitanje glasi nesumnjivo: da! Više je nego očito da je papa Ivan VIII. imao upravo takvu namjeru, blagoslovivši Branimira zajedno s hrvatskom državom i njegovim narodom, zadovoljan što se Hrvatska vratila Rimskoj kuriji.

Štoviše, takvo bi shvaćanje čina blagoslova bilo sasvim u skladu sa shvaćanjem papinog apostolskog odnosno univerzalnog poslanja i njegovim pravom priznavanja zakonitosti vlasti i vladara bez čega oni nisu mogli vladati.⁴⁹ Valja, osim toga, napomenuti da su ti blagoslovi bili tako česti da možemo govoriti i o »običaju« blagoslova od strane papa.⁵⁰

Potvrdu za takav odgovor nailazimo i u H. M. Blixa, u njegovu radu *Contemporary Aspects of Recognition*. Tu on izrijekom navodi da je »snaga Crkve bila da je vladar trebao njezin blagoslov da vlada«. ⁵¹ Takav je blagoslov, nesumnjivo, primio i knez Branimir da bi mogao vladati tadašnjom Hrvatskom.

D) Zaključak

Zaključujući, mogli bismo reći da je blagoslov pravni pojam samo u kontekstu kanonskog prava⁵² (kanoni 1169., 1170. i dr.). No, ne postoji (niti je

kontinuitet država uz sve promjene koje bi njihove institucije mogle zadesiti«, prema: J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1987., str. 66.

⁴⁷ Ibler, o. c., str. 256. Više o priznanju država (vrstama priznanja i sl.) vidjeti Andrassy, Bakotić, Vukas, o. c., str. 75, kao i Brownlie, *Principes of Public International Law*, str. 93.

⁴⁸ Ibler, o. c., str. 155.

⁴⁹ Zekan, o. c., str. 12.

⁵⁰ O tome i: P. K. Menon, *The Problem of Recognition in International Law: Some Thoughts on Community Interest*, str. 66.

⁵¹ Prema: Menon, o. c.

⁵² Npr. kanoni 1169., 1170. i dr. Kodeksa kanonskog prava. Kanonsko pravo definira se kao »kompleks normi objektivnog prava koji su objavile crkvene vlasti« (N. Parisi, D. Rinoldi, *Dizionario dei termini giuridici*, Sansoni Editore, Firenca, 1988., str. 79).

postojala) njegova potpuna pravna definicija. Ono što je postojalo bilo je papinsko blagoslivljanje zakonitosti vlasti i vladara. Takav je »običaj« bio u skladu sa shvaćanjem papinog apostolskog odnosno univerzalnog poslanja. Svojim bi blagoslovom, naime, papa konstatirao postojanje države, ali i davao dopuštenje njezinu vladaru da vlada. Stoga je, dakle, blagoslov pape Ivana VIII. značio i istodobno priznanje Hrvatske, a srednjovjekovna hrvatska država, prema ondašnjim mjerilima, pojavila se kao subjekt međunarodnoga prava.

No, to nužno ne znači da su pape u srednjem vijeku raspolagale međunarodnopravnim subjektivitetom. Zbog toga ćemo se zadovoljiti samo kratkim (uvjetnim) odgovorom: ako papu identificiramo sa Svetom Stolicom,⁵³ a pod subjektom međunarodnog prava, i u ranom srednjem vijeku, smatramo ono tijelo koje u međunarodnom pravnom poretku ima pravnu i djelatnu sposobnost, odgovor bi glasio: da! Naime, Sveta Stolica (o kojoj će još biti riječi pod V. B), naziva se još i Apostolska Stolica (a u prvom pismu pape Ivana VIII. spominje se »Sveta Stolica Apostolska«), i to »prema apostolima, Isusovim učenicima; taj naziv shvaća se na Zapadu od 5. st. u smislu 'rimski', a tako ga je preuzela i ćirilometodska tradicija«. Osim toga, čini nam se, da se u to vrijeme ta dva pojma još nisu strože diferencirala.⁵⁴ Razlikovanje pojmova »Sveta Stolica« i »papa«, držimo, plod je kasnijeg povijesnog razvoja, pa se samo suvremenim piscima,⁵⁵ koji su pojam »pape« upotrijebili kao sinonim za »Svetu Stolicu«, to može uzeti kao pogreška.

V. Ostali međunarodni subjekti u »konkurenciji«

A kako stoje stvari s ostalim međunarodnopravnim subjektima u »konkurenciji«? S time u vezi, E. Ruffini kaže da »gledajući s pravne strane

⁵³ To npr. čini Perčić, o. c., str. 17: »Veze Hrvata sa Svetom Stolicom, tj. s papama poklapaju se s prvim povijesnim podacima o njihovom dolasku u krajeve u kojima žive od prvih desetljeća VII. st. do danas.« Vidjeti i Cvrle, o. c., str. 297: »Branimir nije tražio oslonac u Bizantu (kao Zdeslav), i prvi je hrvatski vladar koji se povezuje uz Svetu Stolicu, odnosno rimskog papu«. O odnosu tih pojmova piše i N. Eterović, u svojoj knjizi *Diplomacija i teologija*, Cus, Split 2002., str. 181: »Sveta Stolica ili Apostolska Stolica središno je i upravno tijelo Katoličke crkve. Ona je i iskonski subjekt međunarodnog prava. Sveta Stolica obuhvaća rimskog prosvetećenika, Svetog Oca ili Papu, i Rimsku kuriju (usp. kan. 361. Zakonika kanonskog prava).«

⁵⁴ O tome: Mrkonjić, o. c., str. 10: »Dalji oblici u tom smislu su Petrova Stolica ili Rimaska Stolica, što opet uključuje ... i rimsko biskupsko sjedište ili papino sjedište s Rimskom kurijom, tj. raznim dikasterijama i kongregacijama, što je zapravo samo drugo ime za odgovarajuća ministarstva svjetovnih vlada.«

⁵⁵ Npr. Knubben, Ruffini.

Katoličku crkvu, nalazimo se pred četirima različitim osobnostima: univerzalnom Crkvom, Svetom Stolicom, Vrhovnim svećenikom i Državom Crkve.⁵⁶ Konfuzija je, dakle, očita! Nalazimo se, da se poslužimo slikovitim riječima talijanskog autora S. Ferlita, »u zoni magle«.⁵⁷ Stoga ćemo u sljedećim redcima, ukratko, nastojati raščistiti i odrediti pojmove i međunarodnog subjektiviteta Države Vatikanskoga Grada, Svete Stolice, Katoličke crkve (svih ostalih, dakle, različitih subjekata vezanih uz fenomen Crkve), u njihovoj suvremenoj pravnoj dimenziji.⁵⁸ Dotaknut ćemo se povijesne i političke dimenzije samo u onoj mjeri u kojoj nam one mogu poslužiti za razumijevanje današnjeg stanja stvari. Pri tome smo, dakako, vodili računa i o tome kako se subjekt međunarodnog prava očituje prema van, tj. uzeli smo u obzir sve elemente manifestacije njihove međunarodnopravne osobnosti (sposobnost sklapanja međunarodnih ugovora, sposobnost aktivnog i pasivnog prava poslanstva te svojstvo biti članom ili promatračem u međunarodnim organizacijama), a o čemu je već prije (pod II.) bilo riječi.

Valja nam dati i metodološku napomenu da smo se opredijelili za pozitivnopravni pristup problemu. Taj je pristup, držimo, realno uvjetovan političkom voljom članova moderne međunarodne zajednice. U tome je smislu i klasična definicija pravne sposobnosti koju je dao Jellinek, predstavnik njemačke pozitivističke škole, prema kojoj je ona »odnos jednog subjekta s drugim subjektima i s pravnim poretkom. Nju uvijek dodjeljuje pravo, a nikada priroda«.⁵⁹ Svaki bi drugi pristup, primjerice prirodnopravni, držimo, stvorio još veću konfuziju i ne bi doveo do zadovoljavajućih odgovora.⁶⁰ Tako i P. A. D'Avack navodi da je to »pravno pitanje pozitivnog prava, uvjetovano onim što je pozitivna volja međunarodnog poretka u aktualnom trenutku«.⁶¹

⁵⁶ E. Ruffini, *La personalità giuridica internazionale della Chiesa*, Isola dei Liri, 1936., str. 6.

⁵⁷ S. Ferlito, *L'attività internazionale della Santa Sede*, Giuffrè Editore, Milano, 1988., str. 34.

⁵⁸ Za više o tome vidjeti: Čečuk, o. c.

⁵⁹ Jellinek, *System der Subjektiven öffentlichen Rechte*, II, 1919., 28, prema E. Ruffiniju, o. c., str. 41.

⁶⁰ Usp. *Le Fur, Le droit naturel ou objectif s'étend-il aux rapports internationaux?*, RDILC, 1925.; prema E. Ruffiniju, o. c., str. 65. Usp. i ono što Ruffini, o. c., str. 63–74, naziva »moderna reazione al positivismo«. Za ograničenost prirodnopravnog pristupa usp. H. Kelsen, *Teoria generale del diritto e dello Stato*, Milano, 1966., str. 453. H. Kelsen piše kako je Kant, kao filozof prava, ostao »u brazdi prirodnopravne teorije«, iako je »njegova transcendentna filozofija bila određena da stvori temelje za političku i pravnu pozitivističku doktrinu«.

⁶¹ P. A. D'Avack, o. c., str. 46.

A) Država Vatikanskoga Grada

Država Vatikanskoga Grada danas je nesumnjivo subjekt međunarodnog prava. Ona je međunarodno priznata država koja izvan svake sumnje ima sve elemente koje država u smislu međunarodnog prava treba imati: teritorij, stanovništvo te samostalnu i suverenu vlast. Pri tome nije od odlučujućeg značenja malena površina na kojoj se ona prostire, ni malen broj njezinih stanovnika. Nadalje, Država Vatikanskoga Grada članica je niza međunarodnih organizacija i stranka je mnogih mnogostranih međunarodnih ugovora. To su i temeljne manifestacije njezine međunarodnopravne osobnosti. Država Vatikanskoga Grada na taj način u međunarodnom poretku ostvaruje svoju pravnu i djelatnu sposobnost! Pri tome, držimo, nije od presudnog značenja za kvalifikaciju njezina međunarodnopravnog subjektiviteta to što nema vlastitu diplomatsku službu, nego joj interese štiti Sveta Stolica. Osim toga, u međunarodnom pravu ne postoji »propisani« jedinstveni tip međunarodne osobnosti koji bi nužno od države zahtijevao kumuliranje svih mogućih tipova manifestiranja međunarodnog subjektiviteta (članstvo u međunarodnim organizacijama, stranka u međunarodnim ugovorima, vlastita diplomatska služba i sl.). No, činjenica što je Država Vatikanskoga Grada vezana uz fenomen Crkve, što nema vlastitu diplomaciju i što »njezine interese u međunarodnim odnosima štiti diplomatska služba Svete Stolice«⁶² govori o posebnosti njezina međunarodnopravnog subjektiviteta koji se tradicionalno, ali i uz stanovitu dozu opreza,⁶³ kvalificira dodavanjem atributa »specifičan« ili karakteristike *sui generis*. To je i stajalište veće skupine autora međunarodnog prava.

B) Sveta Stolica

Postoje tri različita povijesna razdoblja u pogledu manifestacije međunarodnog subjektiviteta Svete Stolice (do 1870., od 1870. do 1929. te od 1929. do danas). Prvo se razdoblje tiče postojanja Papinske Države;⁶⁴ dru-

⁶² *Ibid.*

⁶³ O tome piše Quadri (u *Diritto Internazionale Pubblico*, str. 396–398, prema Ruffiniju, o. c., str. 31): »Došlo se do toga da se kaže da u suvremenom međunarodnom pravu ne postoji jedinstveni tip pravne sposobnosti, te da u stvarnosti ne postoji ništa drugo negoli pojave *sui generis*, i to u vezi s velikom raznolikošću i heterogenošću subjekata međunarodnog prava, među koje ulazi svaka vrsta jedinica, od suverene države do pojedinaca«.

⁶⁴ Tijekom mnogih stoljeća (otprilike 1200 godina), tj. od ranog srednjeg vijeka pa do 20. rujna 1870., postojala je Papinska ili Crkvena ili Petrova Država. Kao njezin pravi

go razdoblje započinje s njezinim ukinućem i otvaranjem tzv. rimskog pitanja, a završava danom započinjanja trećeg razdoblja: potpisivanjem Lateranskih ugovora, 11. veljače 1929. U pogledu posljednjeg razdoblja, tj. od 1929. do danas, bez obzira na to što rasprave o pitanju međunarodnog subjektiviteta Svete Stolice u tome razdoblju i dalje traju,⁶⁵ držimo, da Sveta Stolica tih 70-ak godina efektivno manifestira svoju međunarodnopravnu osobnost.

Najvažnije su manifestacije njezine međunarodnopravne osobnosti to što je strankom niza međunarodnih ugovora, što ima aktivno i pasivno pravo poslanstva te je članom ili promatračem u nizu međunarodnih (vladinih) organizacija. Sveta Stolica je, naime, s državama sklapala i sklapa konkordate kojima se reguliraju pitanja Katoličke crkve na odnosnim službenim područjima, dvostrane ugovore s drukčijim sadržajem («ostale») te mnogostrane međunarodne ugovore. Time ona danas i aktivno sudjeluje u procesu kodifikacije i progresivnog razvoja međunarodnog javnog prava.

Sveta Stolica, osim toga, u razdoblju od 1929. do danas uistinu efektivno izražava svoje pravo poslanstva: ona raspolaže danas, nakon SAD-a i Njemačke, s najvećim brojem diplomatskih misija: nuncijatura, delegacija, ali i predstavništva pri međunarodnim organizacijama.

Upravo se takvom »politikom nazočnosti« u međunarodnim organizacijama djelotvornije mogu štititi Katolička crkva i vjerski interesi, pri čemu se univerzalnost svojstvena i organizacijama i Crkvi »prelijeva« iz »duhovne« u »svjetovnu« sferu (ali i obrnuto).

I većina pisaca kanonskog i crkvenog te međunarodnog prava smatra da je Sveta Stolica u spomenutom razdoblju međunarodnopravni subjekt. Mi ćemo pak njezinu međunarodnopravnom subjektivitetu, kao što smo to učinili uz Državu Vatikanskoga Grada, pridodati i karakteristiku *sui generis*, i to iz »tradicionalističkog« razloga što Sveta Stolica nije država i nema svoj vlastiti teritorij⁶⁶ te što je najuže vezana uz fenomen Crkve. Na kraju

početak smatra se 741. kada je kralj longobardski Luitprand darovao papi Zahariji određeni teritorij (Amelia, Orte, Bieda, Bomarzo).

⁶⁵ Primjerice, F. Petronelli Hubler, *De Romani pontifis legatis*, Note in margine alla nuova normativa codiciale, Raccolta di scritti in onore di Pio Fedelo, Perugia, 1984., str. 564 (prema Ferlito, *o. c.*, str. 35), kaže da je riječ o problemu koji »nikad nije definitivno riješen«.

⁶⁶ Karakteristika *sui generis* tu se ne odnosi na ono o čemu govori kanon 1404. (ex 1550.): »*prima sedes a nemine iudicatur*«, kako su to rekli neki autori. Oni su, držimo, pogrešno interpretirali njegovo značenje rekavši da se Sveta Stolica nikada ne bi mogla podvrgnuti svjetovnom pravnom poretku. Nije tu riječ o tome! Riječ je, kako to upozorava Ferlito, *o. c.*, str. 191, o normi kanonskog prava koju Crkva nikada ne bi upotrijebila u međunarodne

navedimo da se međunarodnopravni subjektivitet Svete Stolice potvrđuje i u talijanskoj sudskoj praksi.⁶⁷ Na taj su način u međunarodnom pravu »u primjeni« razriješene sve moguće dvojbe.⁶⁸

C) Katolička crkva

Kanonsko pravo ne definira Katoličku crkvu. Budući da pravo to ne čini, čini to doktrina. Tako je V. Del Giudice, pod pravnim karakteristikama Crkve, naveo da je ona:

- izvorna udruga, ne teritorijalna, obdarena suverenitetom na temelju svoga Božjeg utemeljenja;
- autonomna i neovisna;
- samodostatna;
- obdarena javnim i privatnim subjektivitetom.⁶⁹

Isti je autor Crkvu definirao kao »institucionalnu korporaciju«, obdarenu izvornom suverenosti i subjektivnom javnom i privatnom sposobnošću. Pod pojmom korporacije želi se istaknuti da je Crkva »ukupnost osoba: zajednica onih koji vjeruju u Krista«.

I Katolička crkva i Sveta Stolica su »moralne osobe« na temelju »Božje uredbе«, da se ponovo poslužimo riječima Kanonskog zakonika. No, ostali su subjekti međunarodnog prava, u konkurenciji između jedne i druge, počeli i nastavili uspostavljati prava i obveze samo s ovom potonjom.

svrhe (»ai fini internazionali«). Taj kanon Crkva upotrebljava s poglavitom svrhom zadržavanja primata rimskog biskupa unutar nje same!

⁶⁷ Prema Picone, Conforti, o. c., str. 889–900. Usp. i Giuliano, Scovazzi, Treves, o. c., str. 157.

⁶⁸ Talijanski Kasacijski sud donio je 18. prosinca 1979. presudu u kojoj je naveo da je »Svetoj Stolicu, u kojoj se koncentriira predstavništvo Katoličke crkve i Države Vatikanskoga Grada, bila priznata međunarodna osobnost« (istaknuo B. Č.) »na temelju dviju osnova, a ta posljednja nije bila uskraćena ni u razdoblju u kojemu je bio prestao subjektivitet bilo koje državne vlasti«. Isti je sud 17. srpnja 1987. donio presudu u kojoj je navedeno da nije »ni od kakvog značenja, u svrhu donošenja odluke, ispitivanje povoda, razloga i povijesnih korijena trenutačne pozicije Svete Stolice, na području međunarodnog pravnog poretka (bilo kao vrhovnog organa *societas perfecta*, tj. Katoličke crkve ili neovisno, bilo razdvojene ili povezane, zbog personalne ili realne unije s Državom Vatikanskoga Grada, kao već u povijesti s Papinskom Državom). Jedini podatak za vrednovanje je njezina neosporna i neprijeporna priroda subjekta međunarodnog prava« (potcrtao B. Č.). »U takvu svojstvu, Sveta Stolica je s talijanskom državom sklopila Lateranski ugovor«.

⁶⁹ Del Giudice, prema: Manuale di Diritto Canonico, str. 85.

Dakle, u pogledu međunarodnog subjektiviteta Katoličke crkve, činjenice govore negativno. Katolička crkva nije nositelj prava i dužnosti po međunarodnom pravu, niti ona po njemu djeluje. Ona je, međutim, transnacionalna vjerska nevladina organizacija, izrazito hijerarhijski strukturirana, s papom na čelu. Da Katolička crkva nije subjekt međunarodnog prava, zaključuje i većina pisaca, kako oni kojima je primarno u sferi interesa crkveno i kanonsko pravo, tako i oni koji se bave međunarodnim pravom.

U skladu, dakle, s pozitivnopravnim pristupom za koji smo se opredijelili u ovome radu, valja zaključiti da Katolička crkva ne uživa međunarodnopravni subjektivitet.

VI. Završne napomene

Hrvatska je bila, prvi put u svojoj povijesti, priznata blagoslovom pape Ivana VIII., o čemu potvrdu nalazimo u prvome pismu upućenom knezu Branimiru. Osim toga, kako je priznanje države jednostrani pravni posao, koji se vezuje uz djelatnu (poslovnu) sposobnost subjekta međunarodnog prava, postavilo se pitanje međunarodnopravnog subjektiviteta papa u ranom srednjem vijeku i danas (ali i ostalih potencijalnih subjekata vezanih uz Crkvu, tj. Svete Stolice, Države Vatikanskoga Grada i Katoličke crkve).

Naglasimo, pri tome, da je tema međunarodnopravnog subjektiviteta svih mogućih tijela vezanih uz Crkvu sve prije negoli nevažna. Tu nije, naime, samo riječ o tome tko je ili, bolje reći, tko su sve konkretni subjekti međunarodnog prava među svima onima u konkurenciji, negoli i o tome što priznanje nekima od potencijalnih međunarodnopravnih subjekata vezanih uz fenomen Crkve otvara i olakšava putove priznanja i drugim raznovrsnim subjektima sličnog karaktera (npr. Malteškom viteškom redu), ali i drugim »problematičnim« međunarodnim subjektima (npr. manjinama, nevladinim međunarodnim organizacijama, pojedincima, domorodačkim narodima).

Nadamo se da smo uspjeli dokazati da su i Sveta Stolica i Država Vatikanskoga Grada subjekti međunarodnog prava, a da Katolička crkva i papa (danas) to nisu. Naime, Sveta Stolica efektivno manifestira svoju međunarodnopravnu osobnost: stranka je niza međunarodnih ugovora (konkordata, mnogostranih te ostalih dvostranih međunarodnih ugovora), ima aktivno i pasivno pravo poslanstva, članica je ili promatrač u nizu međunarodnih organizacija.

Isto tako i Država Vatikanskoga Grada, kao međunarodno priznata država, manifestira svoju međunarodnopravnu osobnost: stranka je niza

mногоstranih međunarodnih ugovora i članica je mnogobrojnih međunarodnih organizacija.

Katolička je crkva, u terminima kanonskog prava, »moralna osoba«, i to na temelju Božjeg određenja, poput Svete Stolice. Ona je istodobno i transnacionalna vjerska nevladina organizacija. No, međunarodnopravni subjekti (pretežito države) s njome nisu uspostavili međunarodnopravne odnose.

Ni papa, kao državni poglavar Države Vatikanskoga Grada, danas nije subjekt međunarodnog prava. On je nesumnjiv moralni autoritet u suvremenom svijetu i obnaša niz ostalih funkcija (primjerice rimski biskup, primas Italije). No, to svojstvo i funkcije od značenja su za međunarodne odnose, kao i kanonsko i crkveno pravo, ali ne i za međunarodno javno pravo. Što se pak tiče međunarodnopravnog subjektiviteta papa u ranom srednjem vijeku (i «našeg» Ivana VIII.), odgovor je pozitivan, pod uvjetom da papu identificiramo sa Svetom Stolicom, a pod subjektom međunarodnog prava i u ranom srednjem vijeku smatramo ono tijelo koje u međunarodnom pravnom poretku posjeduje pravnu i djelatnu sposobnost.

Sveta Stolica i Država Vatikanskoga Grada, dakle, imaju i pravnu i djelatnu (poslovnu i deliktnu) sposobnost u međunarodnom pravu. Nositelji su prava i obveza te po njima djeluju, što se ne može reći i za Katoličku crkvu i (danas) papu.

Zagovaramo, dakle, tezu o paralelnom međunarodnopravnom subjektivitetu Države Vatikanskoga Grada i Svete Stolice, i to uz karakteristiku *sui generis*, s time da se ta sintagma kod Države Vatikanskoga Grada odnosi na nepostojanje vlastite diplomatske službe kao jedne od manifestacija međunarodnopravnog subjektiviteta (država!), kod Svete Stolice na pomanjkanje vlastitog teritorija (premda to zvučalo »tradicionalistički«), a kod jednog i drugog međunarodnopravnog subjekta na njihovu vezanost uz fenomen Crkve.

Kakav će biti razvoj u budućnosti?

Ako valja zaključivati prema postojećim trendovima, razvoj se mora predvidjeti prema sve većoj afirmaciji međunarodnopravnog subjektiviteta Svete Stolice u sva tri smjera o kojima je bilo riječi u ovome radu: kao stranke međunarodnih ugovora, kao nositeljice aktivnog i pasivnog prava poslanstva te kao članice niza međunarodnih organizacija.⁷⁰

⁷⁰ Usp. i Ferlito, o. c., str. 4 i str. 188. On govori o »pojačanoj nazočnosti Svete Stolice na međunarodnom planu«. Takav se razvoj ne bi dogodio »bez rođenja Države Vatikanskoga Grada«.

Država Vatikanskoga Grada, sa svojim teritorijem (ali i vlastitim međunarodnim subjektivitetom), u tome će joj, kao i u razdoblju od 1929. do danas, pružati oslonac i davati osjećaj ravnopravnosti, jer je čovječanstvo još uvijek »organizirano u države i podijeljeno na države«. ⁷¹

Izdvojimo, s time u vezi, karakteristične riječi apostolskog nuncija pri Svjetskoj organizaciji za prehranu i poljodjelstvo (FAO) nadbiskupa Agostina Marchetta prigodom 30. zasjedanja FAO-ve konferencije održane u Rimu od 12. do 23. studenoga 1999.: »Ja vam to kažem (...) budući da ovaj mali teritorij, Vatikanski Grad, daje podršku, recimo materijalnu, Svetoj Stolici, pravnoj osobnosti – priznatoj od međunarodnog prava prije ustanovljenja Vatikanskoga Grada, predstavljajući Katoličku crkvu u svijetu. Ta mala površina zemlje (...) daje slobodu visokoj dužnosti pape, rimskog biskupa, i za nas, Petrovog nasljednika, zamjetljivu i moguću, također i prema silama svijeta. I ne može biti viđena samo kao služenje katoličkoj zajednici, nego također i u prilog mira svih naroda, u istini i pravdi, u ljubavi i slobodi«. ⁷²

Literatura

- J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, osmo izdanje, Zagreb, 1984.
- J. Andrassy, B. Bakotić, B. Vukas, *Međunarodno pravo 1*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- L. F. Bravo, *Lezioni di diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napulj, 1998.
- I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Fourth Edition, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- F. Capotorti, *Corso di diritto internazionale*, Giuffrè Editore, Milano, 1995.
- I. Cardinale, *The Holy See and the International Legal Order*, Gerrards Cross, Toronto, 1976.
- Codice di diritto canonico, UELCI, Rim, 1997.
- B. Conforti, *Diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napulj, 1997.
- V. Cvrilje, *Vatikanska diplomacija*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.
- P. A. D'Avack, *La Chiesa Cattolica nel diritto canonico, ecclesiastico e internazionale*, Giuffrè Editore, Milano, 1966.

⁷¹ Andrassy, Bakotić, Vukas, *o. c.*, str. 53.

⁷² Za tekst usp. News from the Permanent Observer of the Holy See (Vatican) to FAO – WFP – IFAD, 2, 1999., str. 5.

- V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2000.
- N. Eterović, *Diplomacija i teologija*, CUS, Split, 2002.
- M. F. Feldkamp, *La diplomazia pontificia*, Jaca Book, Milano, 1998.
- R. G. Feltham, *Diplomatski priručnik*, Naklada Zadro, Zagreb, 1996.
- S. Ferlito, *L'attività internazionale della Santa Sede*, Giuffrè Editore, Milano, 1988.
- M. Giuliano, T. Scovazzi, T. Treves, *Diritto internazionale, Parte generale*, Giuffrè Editore, Milano, 1991.
- J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Globus, Zagreb, 1990.
- V. Ibler, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb, 1987.
- H. Kelsen, *Teoria generale del diritto e dello Stato*, Etas – Kompass, Milano, 1966.
- V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga prva*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1982.
- P. K. Menon, *The Problem of Recognition in International Law: Some Thoughts on Community Interest*
- G. Morelli, *Nozioni di diritto internazionale*, CEDAM, Padova, 1967.
- T. Mrkonjić, *Hrvatska / Sveta Stolica, odnosi kroz stoljeća*, DHK, Zagreb, 1999.
- N. Parisi, D. Rinoldi, *Dizionario dei termini giuridici*, Sansoni Editore, Firenze, 1988.
- E. Perčić, *Pape i Hrvati do 12. stoljeća*, u: *Hrvati/Sveta Stolica, Stoljetne veze*, DHK, Zagreb, 1999.
- P. Picone, B. Conforti, *Giurisprudenza Italiana di diritto internazionale pubblico*, Iovene Editore, Napulj, 1988
- M. E. Pistillo (ur.), *Manuale di Diritto Canonico*, Edizioni C x T, Rim, 1999.
- M. E. Pistillo (ur.), *Manuale di Diritto Ecclesiastico*, Edizioni C x T, Rim, 1999.
- Raccolta delle Gazzette Ufficiali*, Rim, 1929.
- E. Ruffini, *La personalità giuridica internazionale della Chiesa*, Isola dei Liri, 1936.
- M. R. Saulle, *Lezioni di diritto internazionale*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napulj, 1998.
- J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Školska knjiga*, Zagreb, 1972.
- B. Vukas, *States, Peoples and Minorities*, offprint from the *Recueil des Cours*, Vol. 231, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999.
- R. M. M. Wallace, *International Law*, Sweet & Maxwell, London, 1986.
- Zakonik kanonskog prava*, Glas Koncila, Zagreb, 1988.
- M. Zekan, *Branimirova Hrvatska*, Književni krug, Split, 1990.
- G. Zizola, *La politica estera di papa Wojtyła*, Views, 3–4, 1992.

Ostalo

Annuario Pontificio 2000., Libreria Editrice Vaticana, 2000.

News from the permanent observer of the Holy See (Vatican) to FAO – IFAD – WFP

Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnoga kršćanstva, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979.

Dnevni listovi (Slobodna Dalmacija, od 10. veljače 1992).

Suvremena katolička enciklopedija, Laus, Split, 1998.

Materijal iz arhiva Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske

Biblijski leksikon, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

Branimir Čečuk, O međunarodnopravnom subjektivitetu Svete Stolice i Države Vatikanskoga Grada, magistarski rad, Zagreb, 2001.

THE FIRST RECOGNITION OF CROATIAN STATE AND INTERNATIONAL SUBJECTIVITY OF THE HOLY SEE

Summary

This paper deals with the first recognition of the Croatian State and the issues relating to the international legal personality of the Holy See, with particular respect to the position of the Pope. Namely, Croatia was first recognized through a blessing of Pope John VIII bestowed on Croatian Prince Branimir in an epistle dated June 7th 879 (»to our dear son«).

Since the recognition of a State is a unilateral act arising from the legal capacity of a subject in terms of international law, this paper has raised the issues of the international legal personality of the popes in the early Middle Ages and today, as well as other entities related to the phenomenon of the Church, i.e., the Holy See, the Vatican City and the Catholic Church. In this connection, the author argues that the Holy See and the Vatican City State are the subjects of international law, unlike the Catholic Church and the Pope (nowadays).

Key words: Croatian statehood, international recognition of a state, the Holy See, international law